

BIBLIOTEKA

949.65

837

SH. DEMIRAJ

K. PRIFTI

KONGRESI I MANASTIRIT

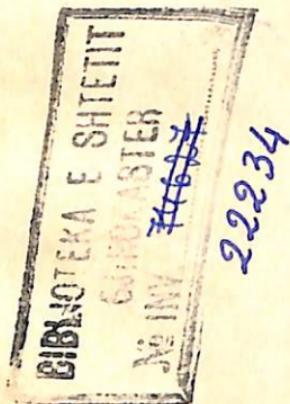
949.65

15 37

SH. DEMIRAJ — K. PRIFTI

No fushat e terezit armen që vinte
fotile te heq se që bese vte se te shkrua
ajo, se shqypja nuk është që Shqipëri është
dhe që këtë dëshira është e vlefshme.
KONGRESI I MANASTIRIT
NGJARJE ME RËNDËSI
NË LËVIZJEN KOMBËTARE SHQIPTARE

(Me rastin e 70-vjetorit të tij)

SHTËPIA BOTUESE «8 NËNTORI»

Në kushtet e terrorist otoman nuk ishte lehtë të bëje atë që bënë ata — të shkruaje, të shtypje e të dërgoje në Shqipëri mijëra abetare e libra të tjerë, të hapje shkolën e parë shqipe më 1887, të organizoje një Kongres të tërë si ai i Manastirit për caktimin e alfabetit unik shqip. Dhe të tëra këto patën pa dyshim reperkusione të mëdha, të cilat gjetën pasqyrimin e tyre më të mirë në rritjen e vrullshme të lëvizjes revolucionare dhe të kryengritjes së armatosur.

ENVER HOXHA

P A R A T H È N I E

Këtë vit populli shqiptar së bashku me 100-vjetorin e Lidhjes së Prizrenit (1878-1881), që përbën një nga periudhat më të rëndësishme në luftën e tij për mbrojtjen e tërësisë territoriale të vendit dhe për çlirimin kombëtar, kremton edhe 70-vjetorin e Kongresit të Manastirit (1908) që është një ngjarje e shënuar në luftën për zhvillimin e kulturës kombëtare dhe demokratike shqiptare, për lëvrimin e gjuhës shqipe.

Ndonëse ndahen prej njëra-tjetrës nga disa dhjetëvjeçarë, të dyja këto ngjarje janë të lidhura ngushtë dhe përbëjnë dy hallka në vargun e përpjekjeve shekullore që populli shqiptar ka bërë «me pushkë dhe me penë» për të mbrojtur ekzistencën e vet kombëtare, për të siguruar lirinë dhe pavarësinë e vendit. Si Lidhja Shqiptare e themeluar në Prizren ashtu edhe Kongresi i Manastirit i kanë rrënjet e tyre në luftën shumëshekullore të popullit shqiptar kundër pushtuesve të huaj që shkelën truallin shqiptar, kundër reaksionit feudal osman dhe atij klerikal, kundër qarqeve shoviniste fqinje dhe Fuqive të Mëdha që i përkrahnin ato. Në zjarrin e kësaj lufte të pabarabartë, nëpërmjet sakrificash të mëdha, me çmimin e gjakut të mijëra patriotëve, populli ynë

krijoi dhe mbrojti kulturën kombëtare demokratike shqiptare.

Në këtë broshurë përveç punimeve të Kongresit të Manastirit, janë trajtuar edhe një histori e shkurtër e shkrimit si edhe ngjarjet e lidhura me lëvizjen politike e kulturore, që krijuan kushtet përmajtjen e këtij Kongresi. Gjithashtu është trajtuar shkurt edhe lufta, që zhvilloi populli shqiptar përmët vënë në jetë vendimet e Kongresit të Manastirit, përmët mbrojtur e çuar më tej arritjet në lëmin e përhapjes së shkrimit shqip dhe të lëvrimit të gjuhës shqipe.

Në ripunimin e kësaj broshure, e cila përmët herë të parë u botua në vitin 1968, janë shfrytëzuar edhe studimet e këtyre dhjetë vjetëve të fundit kushtuar Kongresit të Manastirit.

Autorët

1. DY FJALË MBI HISTORIKUN E SHKRIMIT SHQIP

Kongresi i Manastirit është një ngjarje me rëndësi në lëvizjen kombëtare të popullit shqiptar, në luftën e tij për mbrojtjen dhe zhvillimin e kulturës shqiptare, të gjuhës dhe të shkrimit shqip.

Duke luftuar me një vendosmëri të veçantë kundër të gjitha rrebesheve, që kaluan mbi tokën e tij gjatë shekujve, duke përballuar përpjekjet e perandorive të ndryshme për ta asimiluar dhe për ta zhdukur, populli shqiptar ka ruajtur veçoritë e veta kombëtare dhe ka shfaqur një dashuri të zjarrtë përgjuhën dhe kulturën e vet, për zhvillimin e tyre dhe përparimin e vendit. Në këtë mënyrë ai provoi vendosmërinë e tij të plotë për t'i mbrojtur ato me po atë heroizëm dhe trimëri legjendare, me të cilat ka luftuar shekuj me radhë për lirinë e atdheut.

«Populli shqiptar — ka theksuar shoku Enver Hoxha — gjatë shekujve ka luftuar për të mbrojtur veten si popull e si komb dhe kuptohet që njëkohësisht ai ka mbrojtur edhe kulturën e tij...

Vetë fakti që populli ynë i vogël nuk u zhduk dhe nuk u asimilua as nga popujt e mëdhenj që e robëruan dhe as nga kultura e tyre e zhvilluar, pro-

von se në këtë drejtim ka kontribuar tok me rezistencën e armatosur edhe kultura e popullit tonë...»¹⁾

Në kushtet e sundimit të pushtuesve të huaj dhe në mënyrë të veçantë të zgjedhës më të egër dhe barbare të feudalëve osmanë, që ndiqnin politikën e asimilimit dhe të shkombëtarizimit të shqiptarëve, duke u mohuar atyre kombësinë dhe mësimin e gjuhës amtare, në një kohë kur Patrikana greke e Stambollit dhe qarqet shoviniste të shteteve fqinje synonin të zhduknin emrin dhe gjuhën e shqiptarëve, lufta për kulturën dhe shkrirmin shqip merr një rëndësi të veçantë dhe bëhet pjesë e luftës politikë dhe të armatosur të popullit shqiptar kundër robërisë osmane, reaksionit klerikal dhe fqinjëve shovinistë, për çirimin kombëtar.

Me qëndresën e tij heroike, me luftën dhe kryengritjet e shumta fshatare, që mbushën shekujt e historisë së tij, populli shqiptar ruajti të gjallë jo vetëm dashurinë e zjarrtë për lirinë e humbur, por edhe individualitetin e tij kombëtar, kulturën dhe veçanërisht gjuhën e vet.

Vetë Kongresi i Manastirit u bë i mundur në saje të luftës së masave popullore të vendit tonë kundër zgjedhës së huaj, në saje të përpjekjeve të popullit dhe të patriotëve të Rilindjes sonë kombëtare për shkrimin dhe lëvrimin e gjuhës shqipe.

* * *

Gjuha shqipe është një nga gjuhët më të vjetra të Gadishullit Ballkanik, ashtu sikurse edhe vetë

1) Enver Hoxha, Vepra, Vëll. 17, f. 481-482.

populli shqiptar është një nga popujt më të vjetër të këtij gadishulli. Ashtu si dy gjuhë të tjera indoевropiane, rumanishtja²) dhe lituanishtja³), gjuha shqipe ka filluar të shkruhet relativisht vonë. Libri i parë shqip, që njohim gjer më sot, është «Meshari» i Gjon Buzukut i vitit 1555. Por kjo datë nuk duhet konsideruar si fillimi i shkrimit shqip. Fakte të ndryshme dëshmojnë se shqipja duhet të jetë shkruar që mjaft kohë përpëra Buzukut. Këtu nuk është fjalë vetëm për tri dokumentet e njoitura, «Formula e pagëzimit» e Pal Engjellit, «Fjalorthi» i Arnold fon Harfit dhe «Perikopeja e Ungjillit», por për një traditë të vërtetë shkrimi. Për ekzistencën e një tradite të tillë janë shprehur edhe disa dijetarë shqiptarë e të huaj si albanologu austriak Norbert Jokl, arbëreshi Gaetano Petroti, Eqrem Çabej, Mahir Domi etj. Argumentet, që kanë sjellë këta dijetarë për të vërluetuar se shqipja ka qenë shkruar edhe përpëra Buzukut, mbështeten në vetë gjuhën e veprës së këtij autori si edhe në disa dëshmi historike.

N. Jokli, duke bërë fjalë për shkronjën **ë** të Buzukut, që është përdorur edhe në disa shkrime bosnjake, pohon se në vendet e Shqipërisë Veriore shqipja ishte shkruar që «shumë kohë përpëra Buzukut»⁴.

Duke u mbështetur në gjuhën e Buzukut, e cila paraqitet «me një qëndrueshmëri fonetike dhe mor-

2) Shkrimet e para të rumanishtes i përkasin shekullit XVI.

3) Teksti më i vjetër i lituanishtes është i vitit 1547.

4) Për mendimin e Joklit se gjuha shqipe ka qënë shkruar shumë kohë përpëra Buzukut shih edhe E. Çabej, BSHSH 1, 1955, 10.

fologjike, me një raport të përcaktuar midis shenjës [shkronjës] dhe tingullit», G. Petrota pohon: «Kjo do të dëshmonte se... ekzistonte në Shqipëri qysh përpara shekullit XVI një traditë ortografike e ndoshta edhe një gjuhë e përbashkët, të paktën në shkrimet e përdorimit praktik»^{5).}

Mendimin që shqipja ka qenë shikruar para Buzukut, e kanë miratuar edhe Eqrem Çabej e Mahir Domi.

Eqrem Çabej, si vë në dukje se gjuha e veprës së Buzukut «nuk është një arë fare e papunuar më parë» dhe si miraton edhe mendimin e Petrotës, shton: «Edhe duke e shikuar këtë çështje nga ana e historisë së vendit, me një vështrim të gjithanshëm të gjendjes kulturore në Shqipërinë mesjetare, kjo tezë do të dilte më fort e përforuar sesa e kundërshtruar, sepse shkalla e kulturës së popullit shqiptar në atë kohë nuk ka qenë ndryshe nga ajo e vendeve përreth, sidomos e atyre të brigjeve të Adriatikut»^{6).}

Mahir Domi, nga ana e tij, vënënd me të drejtë se Buzuku «s'na flet për ndonjë vështirësi të vegantë që të ketë hasur në çështje të alfabetit, gjë që do të ndodhë, po t'i duhej atij të krijonte alfabetin që përdori»^{7).}

5) Shih Parathënien e shkruar nga G. Petrota për studimin e Paolo Skiroit (*Il più antico testo di lingua albanese*, botuar në revistën «Indo-Greco-Italica», 1932, f. 47.

6) BShSh 1 (1955), 10.

7) BShSh 1 (1955), 7.

Ka se përfundet qëndra e shkallës së bëllit; që dëm
fisurën e njerëzit e shkallës së bëllit e njerëzit
Zotit e qëndrës përkufizohet atëh

Qëndra e shkallës së bëllit, regjitet e
firatës së bëllit e njerëzit e shkallës së bëllit
Zotit e qëndrës përkufizohet atëh

Er Lazarus Vnde vnde requiem defuncto.

De teb kom bari te bdeceb Wu huchut. Tu es chalindlumi herre seb
gjat a loren puebcsis: kaatubeb: disgwom: en seb i cunim legjite.
En seb os junks seb botifik sencis dasa mesedigwuch per gaa mafrah
meh difurit. Af teb Edi kure pach mendere e zimic huc i endiq
grindoh. Përpert axq. teb n' uidehi mernet: tan bimale eti uidehi
Ebis per millet lermi ante fortunam. Annels 7. i tash de onte emi Alib. Lenn ce zg lus
enbas ledi maa pco seb vali emi lissib per seb teb eti lili mib teku ne os enbice e
ne. Et e camb uchenbar offid. Louneb teb etebet i vissier enbil an e oeli: Et g
mundaioneb diert: las meca mosa o incantogia ush. Edi zhil seb: Et lejuntsej rimez
Eot se per berre. Estime chasneb et lejeb mih lus: Et uideh en dlech pme. Et i des
relieve: et uideh lane teb strelte rene: et teb et uideh banch sonire et a tuk h. Stac e
der han: seb teb corrie talib teb en gjate teb dierte eneck vielas teb vielteb diete
ste en seb en biles esmaa duatib ur barogni reperenec teme eme. Eot uideh pila
korem: endek vieler. M. 2. II. v. eideh calidon. v. dit e seb pfar: nroch teb em
enbich ekdogje rand schinem: et duob tuob teb i lejeb salib: ob kuchalej ma blid
salib seb zg: et alu salib elas i seb i malkognib: endek wile: per seb nroch i endek
teb seb pco salibem: et bido teb chlenc hoxa epere: et bido f salib: et teb
reperi emi uideh qisber tsach. Pter seb ateb i sallipocanib: et bido f: et mafrah
gudh i muke sucha munkie: et logjine seb salib teb mos beginke: per sej: zg derre
en dlech i banchi banchi muodet. L. seb: o uideh endek uideh qisber chlenc hox
uideh qisber uideh qisber: et bido f: lejeb salib: et bido f: et bido f: et bido f:
Eot se përdit per namib.

1. Pasthënia e veprës së Buzukut (1555)

Përveç ketyre argumenteve, është edhe një fakt
tjetër i rendit drejtshkrimor, që dëshmon për ekzis-
tencën e një tradite shkrimi më të vjetër se Buzuku.
Siç dihet, Buzuku dhe autorët e tjerë veriorë, që